

לריקנין, הוא להם מים חמין לרחוץ הגוף מצואתו ולהתענג לכבוד שבת שרוחצין בחמין, כמו שאמרו בפרק במה מדליקין, שהוא האור בינו ובין בני ישראל ולא עשה כן לכל גוי, שהם יום ולילה לא ישבותו ביגיעת בשר בעול מלכות ועול דרך ארץ מאחר שאין עליהם עול תורה... מה שאין כן זרע ישראל הנכנסין תחת עול תורה ומצוות'.

(ע"ב) 'אמר עולא: הלכה כאנשי טבריא' — יש לפרש שעולא אינו סובר מה שאמרו לעיל שלדעת רבי יוסי חמי טבריה נחשבים כתולדות האור משום שחולפים על פתח גיהנם, אלא סובר כחכמים שהם כתולדות חמה, ולפי דעתו מותר לבשל בהם. ולכן פסק עולא כאנשי טבריה, כי גם רבי יוסי הולך בשיטתם. (עפ"י מלחמות ה' לרמב"ן; שפת אמת; חדש האביב)
 עוד אפשר, שגם אם פוסק כחכמים שאסור לבשל בתולדות חמה, סובר עולא שזה רק כשמחמם לכתחילה בשבת, אבל בגורם מערב שבת שיבואו המים בשבת — מותר (ר"ן).

'אלא פניו ידיו ורגליו, אימא סיפא: ביום טוב כחמין שהוחמו ביום טוב ואסורין ברחיצה ומותרין בשתיה — לימא תנן סתמא כבית שמאי דתנן בית שמאי אומרים לא יחם אדם חמין לרגליו...'
 — יש לשאול לכאורה מאי קושיא, הלא יש לומר שלכך אסרו חכמים לאנשי טבריה לרחוץ אף פנים ידים ורגלים בלבד, הואיל וחיממו את המים באיסור, בשביל רחיצה מלאה? —
 ויש להוכיח מכאן שאף באופן זה, שחימם באיסור כדי לרחוץ כל גופו, לא קנסוהו על רחיצת פניו ידיו ורגליו. (באור הלכה — תקיא, א ד"ה להחם.)
 לא הבנתה הראיה, הרי אנשי טבריה לא עשו שום פעולה נוספת לחימום בשביל רחיצת כל הגוף, והואיל ומותר לבית הלל להחם ולרחוץ פניו ידיו ורגליו, אם כן הבאת הסילון לתוך אמת המים היתה בהתר גמור. ומנין להוכיח לאופן שחימם מים במיוחד לרחיצת כל הגוף, שהוסיף מים על המותר).

'לא ישתטף אדם כל גופו בין בחמין בין בצונן. דברי רבי מאיר' — בחמין אסור משום 'גזרת מרחצאות' האמורה להלן, שלא יבואו להחם בשבת. ואף בצונן אסר רבי מאיר משום שדומה כרוחץ בחמין, שכן דרך הרוחצים, להשתטף אחר כך בצונן. (עפ"י תוס' ור"ן).

'אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יהודה... אנה בפירוש שמיע לי' — אף על פי שרבי יוחנן עצמו אמר (בעירובין מו:): שהלכה כרבי יהודה כנגד רבי מאיר וכנגד רבי שמעון, ומדוע הוצרך לפסוק כאן בפירוש שהלכה כרבי יהודה (וכי האי גוונא פריך בעירובין מו:): — הוצרך לומר כן משום שסתם משנתנו כרבי שמעון והרי אמר רבי יוחנן הלכה כסתם משנה (ועתוס'). עוד יש לומר שהוצרך לפסוק כרבי יהודה משום שהלכה כרבי מאיר בגזרותיו, והיה מקום לפסוק כמותו כאן שגזר צונן אטו חמין, קמשמע לן שהלכה כרבי יהודה, אם משום שהוא המכריע אם מטעם אחר. (וכה"ג תירצו בעירובין מו:).

דף מ

'מרחץ שפקקו נקביו מערב שבת... מערב יום טוב — למחר נכנס ומזיע ויוצא ומשתטף בבית החיצון' — מבואר שביום טוב עצמו אסרו לרחוץ כמו בשבת. ואולם יש סוברים שלא אסרו ביום טוב אלא במרחץ בלבד. (כן הביא הרי"ף בביצה כא: בשם גאון, ולזה הסכים הר"ן שם, וכן דעת הרמב"ם). ומרש"י

משמע שביום-טוב לא גזרו אלא על רחיצה, אבל מותר להשתטף כל גופו בחמין, אף לרבי יהודה שאוסר לעשות כן בשבת. (הרוחץ — נכנס אל המים, ואילו המשתטף — שופך המים על גופו. עפ"י רש"י להלן קמו; חכמת מנחם). ויש שהתירו לרוחץ ביום טוב כל גופו בחמין ובלבד שירחוך אבר אבר (ע' ר"ן).

ואולם דעת רבותינו בעלי התוס' שאסור מן התורה להחם חמין ביום טוב לצורך רחיצת כל הגוף, משום שהרחיצה היא דבר שאינה שוה לכל נפש, כי אינה אלא להתענג, הלכך אסורה. לדעה זו נראה שאין לחלק בין יום טוב לשבת, שהרי יש לגזור שמא יחמם ביום טוב ונמצא עובר על איסור תורה. (ר"ן). וכן כתב הרא"ש. ובשו"ת הרשב"א (ח"ד י): 'ולא ראיתי מי שנהג בו היתר בארצות אלו'. א. משמע שאינם סוברים לחלק בין איסור כרת וסקילה לאיסור לאו, לומר שגזרו בזה ולא בזה. וע"ע בענין זה בחדושי הגר"ר בנגיס ח"א כא.

ב. יש מקום לעיין בזמננו ובמקומנו שרחיצת כל הגוף מצויה הרבה יותר מבעבר, לצורך נקיון ולא דוק לתענוג, ואילו הזעה אינה נוהגת אלא אצל יחידים, אם כן לכאורה התהפך הדין לענין חימום מים ביום טוב, שבזמנם — לדעת התוס' — חימום מים לרחיצת כל הגוף היה איסור תורה, לפי שאינו שוה לכל נפש, כי אינה אלא לתענוג, ואילו ההזעה היתה נחשבת שוה לכל נפש. ועתה להפך.

ואולם נראה שאף אם היינו נוקטים כהנחה זו (שצריכה בירור יסודי בפוסקים), ונאמר שהחמם מים ביום טוב לרחיצה לא עבר איסור תורה, מכל מקום גזרת חכמים שגזרו שלא לרוחץ ביום טוב, שלדעת התוס' היא אמורה בכל אופן, גם שלא במרחץ, גזרה זו קיימת ועומדת לעולם, ואין לומר כיון שלא גזרו אלא במקום איסור תורה, אם כן עתה היא מותר — לפי שהגזרה לא בטלה גם אם בטל טעמה).

'התחילו הבלנים להחם בשבת ואומרים מערב שבת הוחמו' — לא שחיממו בשבת ממש, שהרי לא נחשדו ישראל על השבתות (גטין נד). אלא היו נותנים שם עצים מבערב סמוך לחשכה, והם מתבערים והולכים כל השבת, ויש לחוש שמא יחתה בגחלים. וכן נמצא מפורש בירושלמי. (ר"ן)

'אמר רבא: האי מאן דעבר אדרבנן שרי למיקרי ליה עבריינא...' —

'... דאפילו בדבר שנקרא רשע נראה לי דמכל מקום לא הותר לקרותו רשע רק על פי שני תנאים; האחד, שהוא דבר שאיסורו ברור ונודע לכל, וגם לזה העובר, דפושע הוא. השני, שידוע שעומד ברשעו — כגון שנשא שניה וכהאי גוונא. מה שאין כן זה שהרים ידו על חבירו דנקרא רשע, חלילה שהותר מעתה לכל ישראל לקרותו רשע כל ימיו, דדלמא פיוסא פייסיה או מחל ליה אחר כך.

וכן הא דאמרו רז"ל בפרק כירה סוף דף מ' דמאן דעבר אדרבנן שרי למקריה עברייין, גם כן מיירי בעובר תמיד, כדמוכח התם יע"ש ודוק, מה שאין כן בדבר שלא נודע איסורו ואינו ברור. ובמסכת ברכות דף ד' ע"ב חכמים עשו סייג לדבריהם שלא יהא אדם בא מן השדה... וכל העובר על דברי חכמים וכו' ע"ש — חלילה לקרותו עברייין'. (מתוך שו"ת חות יאיר מב).

הרמב"ן (בהשגותיו לספר המצוות לרמב"ם, א) הקשה על מה שכתב הרמב"ם (שם) שכל איסור מדברי סופרים, יש בו 'עשה' ולא תעשה' מדאורייתא, כי נצטוינו מן התורה לשמוע לחכמים ושלא לסור מדבריהם — אם כן, מה הוצרך רבא לומר שהעובר על איסור מדבריהם נקרא עברייין, הלא פשוט שהוא כעובר על שאר איסורי תורה.

ויש ליישב דעת הרמב"ם על פי הנ"ל, שאכן פשוט הוא שהוא עברייין כבשאר איסורים, אך כדי שיהא מותר לקרותו כן אין התר אלא בדבר הידוע לכל וגם הוא עצמו יודע באיסור. ואם כן היה מקום לומר שבאיסור דרבנן הואיל והוא קל

יותר בעיני הבריות, (וודאי לא כל אדם יודע שהוא איסור תורה כדברי הרמב"ם), אין לקרותו 'עברייך', קמ"ל רבא שאעפי"כ העובר במזיד על איסור מדבריהם אפשר לקרותו כן.

(ע"ב) 'ובקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי ואמר לי טול בכלי שני ותן. שמע מינה תלת, שמע מינה שמן יש בו משום בשול...' — משמע בגמרא שבדבר שאין בו משום 'בישול',

מותר להכניסו בתוך חמין בשבת. ויש לבאר מדוע אין כאן איסור משום 'הטמנה'; — נאמרו בדבר שני טעמים [שכל אחד מהם יש בו להקל ולהחמיר]; יש אומרים לפי שאינו תוחב את כל הכלי פנימה, וזה לפי דעת הרמ"א שאין איסור הטמנה בדבר המגולה מלמעלה. (כן כתב המשנה-ברורה רנח. ולפי זה כאשר הכלי מוטמן לגמרי בכלי האחר — אסור. וכן נקט לעיקר בשו"ת שבט הלוי ח"ג מז. ועע"ש בח"ה לא, א בהתר הנחת בקבוק לתינוק בתוך מים חמים לחממו).

ואולם יש חולקים וסוברים שגם אם רק מקצת הכלי טמון אסור משום 'הטמנה' ואפילו מגולה מלמעלה. ולפי שיטה זו צריכים לומר שאין איסור 'הטמנה' בתוך אכלין. ולפי זה יצא שמותר להשקיע כלי סגור עם דבר צונן בתוך חמים, כל שאין בדבר משום איסור 'בישול' כגון בכלי שני או כשהוא מבושל כבר, באופנים שאין בישול אחר בישול, ואף אם יגיע לחום שה'יד סולדת בו'. (כן היא דעת החזו"ן-איש לו, לב. ויש בשיטה זו להחמיר — בהטמנה במקצת, ולהקל — בהטמנה באכלין, כאמור. ובשו"ת אור לציון (ח"ב יז, יב) צרף את שני הטעמים גם יחד, כלומר: הטמנה במקצת אסורה (כמוש"כ השו"ע ודלא כהרמ"א), אך דוקא בדבר המוסיף הבל, אבל המטמין בתוך קדרה עם חמים, כיון שהיא מתקררת והולכת, נחשב כמטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, ובוה מותר כשאינו טמון לגמרי, עיין שם מלתא בטעמא).

'שמע מינה תלת... ושמע מינה הפשרו זהו בשולו' — כן גרסת רש"י, ופרש 'הפשרו' — במקום הראוי לבישול. אבל במקום שאינו ראוי לבישול, כמו בכלי שני — מותר.

אפשר לדייק מדברי רש"י אלו, שלפי הדעה הסוברת 'הפשרו לא זהו בישולו' מותר להפשיר אפילו במקום הראוי לבישול, כיון שיטול את הדבר לפני שיתבשל. וכן דייקו הראשונים ז"ל מדברי רש"י לעיל (בד"ה לא שיחמו) 'לא שיניחם שם עד שיחמו' — משמע שמותר להניח במקום שיכולים להתחמם, ואין חוששים שמה יניחם שם ויתבשלו.

(ואמנם להניח על האש עצמה, גם אם בדעתו ליטול מיד — מודה רש"י שאסור, שהרי אפילו החזרת תבשיל שמצטמק ורע לו אסור על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, כל שכן ליתן לכתחילה דבר על האש. לא התירו אלא כנגד המדורה. אלא שהרמב"ן כתב שלהפשיר מותר בין כנגדה בין על גבה. ר"ן).

ואולם הר"ף גרס **'שמע מינה הפשרו לא זהו בישולו'** שלכן התיר בכלי שני. אבל בכלי ראשון אסור משום בישול.

ולפי גרסה זו אפשר שאסור ליתנו במקום שיכול להתבשל, כמו בכלי ראשון, גם אם עושה כן להפשיר בעלמא. וכך היא דעת הרא"ש, וכן הרשב"א בתוס' (להלן מח. ד"ה מאי. וע' גם בתוס' לעיל לו. ד"ה תא), וכן הביא הר"ן מהירושלמי, שאסור ליתן במקום שיכול להגיע לידי בישול, גם אם בדעתו ליטלו משם טרם יתבשל. [ואמנם העירו התוס' שהלשון 'לא בשביל שיחמו' דחוקה קצת, וצריכים לפרש במקום שיכול לבוא לידי כך שיחמו].

(ע"ע בבאור סברות הרא"ש והתוס', בשו"ת אגרות משה או"ח ח"א צג).

ב'לית חן' (נא) כתב לצרף שיטת רש"י והרמב"ם להקל באופנים מסוימים, שלכן יש להתיר להניח מרק מבושל, אפילו

הוא צונן לגמרי, על גבי מיחם, באופן שישגיח שלא יגיע לכדי 'יד סולדת', שהרי יש פוסקים שאין בישול אחר בישול אף בלה, ולכך יש לצרף כאן את שיטת המתירים להעמיד עד שיפשר גם במקום שיכול להתחמם).

'מעשה בתלמידו של רבי מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ...' — אף על פי שאמרו (בפסחים נא). שאין לתלמיד לרחוץ עם רבו, אם רבו צריך לו מותר. (עפ"י תוס' להלן קמז:).

'היכי עביד הכי והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ובית הכסא...' — ואם תאמר מדוע הקשו מדברי רבי יוחנן ולא הקשו ממשנה מפורשת (בע"ז מד): שרבן גמליאל אמר לפרוקלוס בן פלוספוס במרחץ בעכו: 'אין משיבין במרחץ'.

ויש לומר שמהמשנה היא לכאורה מבואר להפך, שהרי משמע שרבן גמליאל ענה לו זאת במרחץ עצמו כששאלו מדוע הוא רוחץ שם והלא נאמר 'ולא ידבק בידך מאומה מן החרם'. ואכן הגמרא שם שואלת כיצד השיבו שם והלא אמר רבי יוחנן 'בכל מקום מותר להרהר...'. ומפרשת על פי הברייתא, שרבן גמליאל ענה לו זאת רק כשיצא. ולכן לא הקשו כאן מהמשנה אלא מרבי יוחנן, כי פשוט לשון המשנה מסייע ולא מקשה, ורק מכח דברי רבי יוחנן אנו מפרשים דברי המשנה אחרת.

עוד יש לומר שאם היה מותר להרהר במרחץ היה אפשר גם לומר הוראה מעשית כמו 'טול בכלי שני ותן', שהרי מלים אלו כשלעצמן אינן דברי תורה אלא ציווי מעשי גרידא, ורק מצד שהרהור אסור נמצא כשאומר לו מלים אלו מהרהרים האומר והשומע בדברי תורה, כי משתמעת מתוכם הלכה. וכיוצא בזה כתב הר"ן (לעיל פרק קמא ובע"ז שם, והובא ברמ"א או"ח סו"ס פה), שפסיקת הלכה ללא אמירת הטעם אינה אסורה אלא במקום שהרהור אסור. ולכן מהמשנה עצמה לא קשה על דברי רבי, כי שמא לא אסרו אלא דיבור מפורש בדברי תורה אך לא פסיקת הלכה מעשית, כאמור, ורק משום שאמר רבי יוחנן שהרהור אסור, ממילא שמענו שגם פסיקה כזאת אסורה.

ולפי זה מסתבר שחמור יותר לומר דיבור מפורש שמשמעותו דברי תורה, מאשר לומר דבר מעשי, כמו 'עשה כך', שאינו אלא בגדר איסור הרהור ולא דיבור. ואם כן יש לומר שגם באופן המותר, כגון לאפרושי מאיסורא, יש להעדיף לכתילה לומר בלשון מעשי ולא בלשון הוראת דבר תורה, מלבד כשאי אפשר להפריש אלא בענין זה. וכן הביא המשנה-ברורה (פה סקי"ד). ע"ש.

עיין עוד בענין זה במובא ב'יוסף דעת' בע"ז מד.

עוד בענין אדם האנוס להרהר בדברי תורה במקומות המטונפים, ולהיכנס לתוכם מתוך הלכה שאינה פסוקה — ע' במובא בובחים קב.

על קיום מצוות בבית המרחץ ובמקום מטונף — ע' במובא בקדושין לג.

פרפראות

'אמר רבא: האי מאן דעבר אדרבנן שרי למיקרי ליה עבריינא...' — כיוצא בזה ביבמות כ. 'אמר אביי כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש. אמר ליה רבא: וכל שאינו מקיים דברי חכמים קדוש הוא דלא מיקרי רשע נמי לא מיקרי?!'.

(ע"ב) 'רבה ורב יוסף דאמרי תרויהו להתירא, רב נחמן בר יצחק אמר לאיסורא' — כיוצא בזה לעיל לה.

ואף בדיעבד אם עשה כן — אפשר שקנסוהו חכמים כדין המבשל בשבת. הגהות אשר"י. וכן כתב ה"ר שמואל מוורדין, שעבר והטמין אסור באכילה. וכן כתב הרמב"ן ועוד. אך כתב שזה דוקא אם הוסיף להתבשל או להצטמק ויפה לו, אבל עומד בחמימותו אין לנו לאסור. והביא הריטב"א מעשה בחופת חתנים שהטמינו בדבר המוסיף ואסר ריב"א ז"ל המרק והתיר הבשר מפני שהבשר בלאו הכי נמי ראוי לאוכלו. ויש ראשונים שמתירים אף לכתחילה להטמין בדבר שמצטמק ורע לו או בכל אופן שמותר להשהות (עתוס' מז: בשם רשב"ם; תורי"ד כאן).

אמר עולא: הלכה כאנשי טבריה. אמר לו רב נחמן: כבר שברו אנשי טבריה לסילונם, (כלומר חזרו בהם לשמוע לחכמים. וכן הלכה. רי"ף ועוד. וכן אמרו להלן (מ:)) שהמבשל בחמי טבריה — חייב מכת מדרות).

ושמענו מכאן שאסור להטמין קיתון של צונן באמבטי של חמי טבריה מערב שבת, אבל להניח על גביו בלא הטמנה — מותר בערב שבת ואסור בשבת, שהלכה כחכמים שגזריים תולדות חמה אטו תולדות האור. וכן כתב רבנו יונה. ר"ן. מים קרים המתערבים בחמין מאליהם — כתבו התוס' שאין שייך בזה איסור הטמנה. ובר"ן משמע שנקט בדעת רש"י שאסור.

דפים לט — מ

- נד. א. האם מותר לרחוץ בחמין שהוחמו בשבת (בהתר), וכן ביום טוב?
- ב. האם מותר לרחוץ בחמין שהוחמו מערב שבת / מערב יום טוב?
- ג. האם מותר לרחוץ בחמי טבריה בשבת?
- ד. האם מותר בשבת להיכנס למרחץ להזיע?
- ה. האם מותר להשתטף בצונן בשבת או ביום טוב?

א. מבואר במשנתנו שחמין שהוחמו בשבת, כגון שהביאו סילון מים מלפני השבת לתוך מים חמים — אסור לרחוץ בהם בשבת, ואף לא בשתיה. ואף לא פניו או ידיו ורגליו בלבד (כ"מ בגמרא. וכן כתבו הפוסקים). ואין חילוק בין אם הם בכלי או בקרקע. (וטעם האיסור, גזרה שמא יחממו בשבת באיסור).

א. כמה דברים אמורים, כשהיתה פעולת חימום במים בשבת, ואף בהיתר, כגון נכרי שחימם מים לחולה, אבל מים שנתחממו מאליהם בשבת כגון שנתחממו מדוד שמש וכדומה, וכן המערב מים קרים בחמים — מותר לרחוץ בהם פניו ורגליו בשבת, כדין מים שהוחמו מערב שבת (עפ"י רעק"א שכו; שש"כ יד, ב). ובשו"ת שבט הלוי (ח"א נח) אסר (עפ"י דברי התו"י בסוגיא) לרחוץ בחמין שהוחמו בשבת ללא כל פעולה, כגון שעמדו על האש מערב שבת ומתחממים והולכים בשבת, ואולם אחר כך חזר וחכך בהוראה זו ונטה להקל — ע' בח"ג לג, ג; מז; ח"ה לא, ד (ושם בסוס"י מז); ח"ז לב. ובשו"ת אור לציון (ח"ב לה, א) נקט שמים שהוחמו בדוד שמש, הגם שהוחמו בהתר (כן דעתו שם), דינם כחמין שהוחמו בשבת ואסור לרחוץ בהם פניו ורגליו, אך מותר לשטוף בהם כלים וכדו'.

ב. מים שהופשרו בשבת, כגון שהניחם בהתר כנגד המדורה — נחלקו הפוסקים האם דינם כמים שהוחמו בשבת ואסור לרחוץ בהם פניו ורגליו, או שמא דינם כמים שהוחמו בערב שבת, שהרי הוחמו בהתר, ורק כל גופו אסור לרחוץ בהם (ע' משנ"ב שכו סק"ז ובשעה"צ; מאור ישראל כאן. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ז מב, ד) העלה שאפשר לסמוך על המתירים, ולשפוך מים חמים למים קרים כדי להפשיר צינתם ולרחוץ בהם ידים וכדו').

חמין שהוחמו בשבת בהתר, למוצאי שבת — רוחץ בהם מיד.
 ואין לחוש מפני הרואה שיסבור שחייממו בשבת באיסור. מפרשים. ויש אומרים שזה רק אם פקקו את הנקבים הנמצאים בין האור למים, אבל אם לא עשו כן, אין ליהנות מן המים עד בכדי שיעשה, לפי שאסור לעשות כן גזרה שמא יחתה בגחלים (עפ"י ל"א ברש"י; ר"ן. אבל הרא"ש כתב שאין חילוק בדבר).
 וביום טוב, אסור לרחוץ כל גופו בחמין שהוחמו ביום טוב.
 בית הלל מתירים להחם ביום טוב חמין לרגליו, ובית שמאי אוסרים, אלא אם כן ראויים לשתיה. (פירוש, שהממם לצורך שתיה, ואפילו מרבה יותר מכדי צורך שתיה. עפ"י רש"י ותוס'), רק אז מותר לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו, אך לא כל גופו.
 כשרוחץ פניו ידיו ורגליו, לא ירחץ בבית המרחץ (בית יוסף).
 חימם מים לצורך שתיה או לפניו ידיו ורגליו, אין לו לרחוץ בהם כל גופו, כאמור, אבל מותר לרחוץ בהם תינוק (עפ"י פוסקים תקיא. ב).

ב. חמין שהוחמו מערב שבת — רוחץ בהם פניו ידיו ורגליו בשבת, אבל לא כל גופו. גזרו זאת משום הבלנים שהיו מחממים בשבת ואומרים מערב שבת הוחמו. ורב התיר לרחוץ כל גופו שלא בבת אחת אלא אבר אבר. ורבה מסר משמו שהתיר לרחוץ כל גופו (בבת אחת) חוץ מאבר אחד. אך השיבו על כך מהברייתות והסיקו שאין התר אלא פנים ידים ורגלים בלבד.
 המצטער, אף על פי שאינו בגדר 'חולה', מצדד רעק"א שמותר לרחוץ (מובא בבורא הלכה שכו, א).

השתטפות (= שופך על גופו ולא כ'רחיצה' שנכנס לתוך המים. עפ"י רש"י קמז: חכמת מנוח) בחמין אלו — מחלוקת תנאים (כפי שפרשו התוס') — רבי מאיר ורבי יהודה אוסרים ורבי שמעון מתיר. והעמידו סתם משנתנו כרבי שמעון (עפ"י רש"י ותוס'). ואמר רב חסדא: דוקא בקרקע התיר רבי שמעון אבל בכלי דברי הכל אסור להשתטף. ופסק רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן שאסור, כרבי יהודה.

א. יש אומרים שמים פושרים דינם כחמין ואסור לרחוץ בהם בשבת. והנודע-ביהודה (תנינא כד) התיר. וב'מאור ישראל' כאן נקט להחמיר. וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ז מב, ד).
 ב. טבילה במקוה חם — כתבו הפוסקים שיש להקל לנשים בטבילת מצוה בזמנה במים פושרים. ונהגו הנשים שלא לטבול בשבת טבילה שלא בזמנה. עפ"י משנ"ב שכו ס"ק ז כד ובשעה"צ, ועוד.

ולענין טבילת בעלי קריין — בצונן, כבר נתפשט המנהג להתיר (עפ"י משנ"ב שכו סקכ"ד). ולמי שאי אפשר לו לטבול בצונן אלא בחמין שהוחמו מאתמול — אין למחות בידו. עפ"י שבט הלוי ח"ה מד. וגם אם המים מתחממים בשבת על ידי הפעלה אוטומטית ללא כל מעשה אדם, אין למחות ביד מי שנוהג התר, הגם שאינו מן הראוי. ע"ש ח"ז לב. וב'תשובות והנהגות' (לגר"מ שטרנבוך שליט"א. ח"ב רג) החמיר בזה. ובפרט כאשר מטילים מים למקוה בשבת עצמה (ע"ש בח"ג קו. וע"ע בשו"ת שבט הקהתי ח"ה סא). והגר"ע יוסף שליט"א כתב (לוית חן, עט) שאף על פי שאין למחות במקלים לטבול במקוה שמימיו פושרים, מכל מקום שב ואל תעשה עדיף. ורק לנשים יש להקל לטבול במים פושרים בליל שבת. וכן בשו"ת אור לציון (ח"ב לה, ג) התיר לטבול רק אם הם פושרים לגמרי, עד 37 מעלות צלזיוס, אבל בטבילת נשים יש להקל במקום הצורך.

גם ביום טוב גזרו על המרחצאות, שלא לרחוץ בחמין שהוחמו מאתמול.

יש אומרים שרק במרחץ אסרו, אבל שלא במרחץ מותר. רי"ף, רמב"ם, שו"ע. ויש סוברים שהותר אבר אבר ולא כל הגוף בבת אחת. ער"ן. ומרש"י משמע שביום טוב מותר להשתטף בחמין אף לרבי יהודה, וכן נהגו רבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא. אבל התוס' פרשו שהם נשתטפו בצונן ולא בחמים. ולדבריהם, כתב הר"ן, מסתבר שדין יום טוב כדין שבת ואין התר אלא פניו ידיו ורגליו (וכן דעת הרא"ש. וכן כתב הרמ"א. ואם המשיך המים מערב יום טוב לגומא, כתב בהגהות אשר"י שמותר להשתטף בהם ביום טוב).

ג. מותר לרחוץ בחמי טבריה בשבת וביום טוב. (ופעם אחת גזרו לאסור, אטו רחיצה בחמי האור, וראו שאין הדבר עומד להם וחזרו והתירו חמי טבריה).

הוא הדין בשאר מעיינות חמים, מותר לרחוץ בהם בשבת, מלבד במקומות מאוסים שאין דרך לרחוץ בהם אלא לרפואה, אסור לשהות בהם, שאז מוכח הדבר שעושה כן לרפואה (עפ"י שו"ע שכת, מד. וע"ע בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ב נד, ג).

[במשנתנו מבואר שחמין שהוחמו בשבת על ידי חמי טבריה — אסורם חכמים כשאר חמין שהוחמו בשבת. ויש צד בתוס' (לעיל, בד"ה מעשה) לפרש שאין איסור אלא אם עושים פעולה בשבת להביא המים לשם].

ד. בתחילה היה מותר הדבר, ליכנס למרחץ להזיע, [הגם שגזרו על הרחיצה], אבל ראו חכמים שהיו אנשים רוחצים בחמין ואומרים מזיעים אנו, אסרו להם הזיעה, הן בשבת הן ביום טוב. אבל מטייל אדם (לפי דרכו ולא להזיע. רש"י) באמבטיאות של כרכים ואינו חושש. אך לא בשל כפרים, שמתוך שהם קטנים הבלם מרובה (רבא).

ה. מותר להשתטף כל גופו בצונן — כדברי רבי יהודה ורבי שמעון. ורבי מאיר אוסר (שנראה כרוחץ בחמין. ואפילו בקרקע. אך כתבו התוס': דוקא קרקע דומיא דכלי, אבל בנהר וכדומה, מותר אף לרבי מאיר). ופסק רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן כרבי יהודה שמתיר.

א. המנהג עתה שלא להשתטף כל גופו אף בצונן. ואולם בימים חמים אפשר להקל בדבר, ובלבד שלא יבוא לידי סחיטה (עפ"י קצות השלחן; אגרות משה או"ח ח"ד סו"י עד; עה, ועוד. ואם נכנס בגופו למים — חמור יותר ממקלחת, וכבר מובא בתרומת הדשן (רנה-רנו) שהמנהג לאסור בזה, כמבואר באג"מ שם. וע"ע שם באה"ע ח"ב יג). ובשו"ת אור לציון (ח"ב לה, ב) כתב שמותר לרחוץ בצונן בשבת, ואין בזה מנהג לאסור.

ב. יש אומרים שרבי מאיר לא אסר להשתטף בצונן אלא במים שהיו חמים בכניסת השבת והתחממו והלכו בשבת עצמה (תו"י בשם מהר"מ).

נה. א. מתי אומרים 'הלכה כדברי המכריע'?

ב. האם רבה היה נוהג ככל הוראותיו של רבי?

א. כאשר ישנן שתי דעות מנוגדות ועוד דעה נוספת המכריעה במקצת ככל אחת משתי הדעות — הלכה כמותה. (כי בכל מקרה ישנו רוב דעות כפי המכריע. עפ"י רש"י).

מבואר בסוגיא שאפשר שאין אומרים 'הלכה כדברי המכריע' אלא במשנה ולא בברייתות.

התוס' כתבו שזה דוקא כאן, שיש סתם משנה שלא כפי המכריע, אבל במקומות אחרים הלכה כדברי המכריע אף בברייתא. ובדבריהם במסכת מנחות (לא:): משמע שלא נחתו לחילוק זה. ועוד משמע בסוגיא, שאם המכריע הוא תלמיד, אין הלכה כמותו כנגד הרב. (וכן כל הכרעת דור שני או שלישי — אינה הלכה. עפ"י ר"ח).

כשיש 'סתם משנה' כנגד המכריע — מבואר בתוס' שאם יש מחלוקת בברייתא, הלכה כדברי המכריע נגד סתם משנה. ואם לאו — הלכה כסתם משנה.

[אין 'הכרעה שלישית' מכרעת (פסחים כא. ועוד). התוס' מפרשים שאין נקראת 'הכרעה' אלא כאשר שתי הדעות המנוגדות הזכירו בדבריהם שיש סברה לחלק כדברי המכריע, אבל בלאו הכי — אין הלכה דוקא כמכריע. ורש"י פירש 'הכרעה שלישית' — כאשר מכריע מטעם חדש.

ב. בכל מנהגיו נהג רבה כרב לחומרא, חוץ משלשה דברים שהקל כשמואל; מטילים ציצית מבגד לבגד, מדליקים נר חנוכה מנר לנר, והלכה כרבי שמעון בגרירה. אבל לקולא אפשר שלא נהג כרב בכל דבריו.

כלל זה אמור רק ביחס למחלוקות רב ושמואל (משום שהלכה כרב באיסורין. ריטב"א), אבל דברים שנחלקו בהם חכמים אחרים, גם אם רב סובר כדעה מסיימת, אין הכרח שגם רבה סובר כן (עפ"י רמב"ן ורשב"א וריטב"א להלן מו. ולעיל כב. וכן צדדו התוס' במנחות מא:).

דף מ

נו. א. האם מותר להשתטף בצונן ולהתחמם אחר כך כנגד המדורה בשבת?

ב. החש במעיו ורוצה לחמם את המקום — כיצד יעשה?

ג. האם מותר בשבת לחמם / להפשיר כנגד המדורה או בתוך מים חמים, קיתון של מים או פך שמן?

ד. האם מותר להדיח או לטוך קרקע בשבת?

ה. האם מותר לשחות בבריכה או בכל מקוה מים בשבת?

ו. האם מותר להורות הלכה בבית המרחץ?

א. לא ישתטף בצונן ויתחמם כנגד המדורה בשבת מפני שמפשיר המים שעליו.

ואף על פי שהפשרת מים מותרת, כדלהלן, כאן אסור לפי שדומה כרוחץ במים חמים ויבוא להחם חמים לרוחץ גופו. ראשונים. ונחלקו הראשונים אם לאחר שנטל ידיו, מותר לעמוד כנגד המדורה. (ע' רמב"ם ורא"ש; או"ח שכו, יז-יח) — האם דינו כרוחץ בחמין שהוחמו בשבת, אם לאו.

ב. מיחם אדם אלונטית (= מגבת. ערש"י) ומניחה על בני מעיים בשבת, (ואין זה כרפואה האסורה בשבת),

ובלבד שלא יביא קומקומוס של מים חמים ויניחנו על בני מעיים בשבת.

רש"י: שמא יישפכו עליו ונמצא רוחץ בחמים בשבת. תוס': שמא יפלו המים על האלונטית

ויבוא לידי סחיטה. ולפי"ז כשאין שם אלונטית לא אמור איסור זה. אי נמי: משום רפואה

גזרו, אטו שחיקת סממנים.

ודבר זה אפילו בחול אסור, מפני הסכנה.

ג. מביא אדם קיתון מים ומניחו כנגד המדורה, לא בשביל שיחמו אלא בשביל שתפיג צינתן. מרש"י משמע שאף באופן שאם ישאירם יכולים להגיע לכדי 'יד סולדת' מותר, ואולם דעת הרא"ש והתוס' ועוד, שאין התר אלא באופן שלא יוכלו להגיע לכדי 'יד סולדת'. וכן נחלקו הראשונים כפי האי גוונא בתולדות חמה (ע"ע בחדושי רעק"א להלן מה).

בשמן נחלקו הדעות; ישנה דעת המתירה לחמם שמן כנגד המדורה, ואף על פי שהיד סולדת בו, לפי שאין בו משום בישול. (תנא קמא — לפי רבה ורב יוסף). וישנה דעה שיש בו משום בישול ואסור לחממו אך מותר להביאו כנגד המדורה להפיג צינתו (רבי יהודה). ויש דעה שהפשרו זהו בישולו ואסור אף באופן זה, אך מותר להפשירו בשינוי — אשה סכה את ידה שמן ומחממתה כנגד המדורה וסכה לבנה קטן (רשב"ג). ויש דעה שאפילו 'כלאחר יד' (= בשינוי) אסור (תנא קמא, אליבא דרב נחמן בר יצחק).

אמר רב יהודה אמר שמואל: אחד שמן ואחד מים, יד סולדת בו — אסור, אין יד סולדת בו — מותר. ושיעור 'יד סולדת' — אמר רחבא: כל שכרסו של תינוק נכוית ממנו.

כתבו פוסקים אחרונים שיש לחוש לשיעור יד סולדת החל מ-43 (אג"מ) 45 (הגרשו"א ב'מנחת שלמה' צא, ת. וי"א מעט יותר — ע' דברי חכמים 358). ויש שכתבו לחוש החל מ-40 מעלות, שהמציאות מראה שכרסו של תינוק נכוית בחום זה. (עפ"י אור לציון ח"ב ל, יב; תולדות זב"ב. וכן מובא בשם החזו"א — ע' תשובות והנהגות ח"ג קז). וב-80—75 ודאי יד סולדת בו (עפ"י אגרות משה; אור לציון ח"ב ל, ב, ועוד). ויש שנתנו שיעור אחר: כל דבר הראוי לאכילה או לשתיה ואין אדם נמנע ממנו לרוב חמימותו — לא הגיע לכדי 'יד סולדת' (עפ"י בן איש חי שנה ב' פר' בא, ה; יביע אומר ח"ג כד, ד-ה; לויית חן ס' מה).

והוכיחו ממעשה דרבי שסבר יש בשמן משום בישול והפשרו זהו בישולו [במקום הראוי לבוא ליד בישול. רש"י. והרי"ף גרס: הפשרו לא זהו בישולו]. ולכן אסר להניח פך שמן באבמטי להפשירו, אבל התיר ליתנו בכלי שני, לפי שאין בישול בכלי שני.

ואעפ"י שהיד סולדת בו — מותר, לפי שאין דפנותיו חמות והולך ומתקרר (תוס'). שאר פרטי דינים בכלי שני ושלישי — ע' להלן מב.

ד. אמרו בשם רבי מאיר: אין מדיחים קרקע בשבת (שמא יבוא להשוות גומות. רש"י), וכן אין סכים.

א. בשעת הדחק, כגון בבתי חולים שיש להקפיד במיוחד על הנקיין, אפשר להקל לשטוף רצפות, בתנאי שישתמש לצורך זה רק במגב (= מקל גומי) (שש"כ כג, ו; אור לציון ח"ב מג, ח). וכתב שהמיקל לשטוף בכל אופן — יש לו על מי לסמוך. ועוד כתב שנראה שאם מקום אחד בבית התלכלך, כגון שהקיא שם וכדו' — מותר לשפוך מים על אותו מקום ולפנותם במגב, שאין על זה שם הדחה כלל.

ב. להלכה, מותר להתזו מים על הקרקע, ואפילו אינה מרוצפת, כדי שלא יעלה אבק (עפ"י גמ' צה. פוסקים שלו, א).

ה. לא ישוט (= יצוף, ישחה) אדם בכריכה מלאה מים ואפילו עומדת בחצר. ודוקא כשאין לה שפה גבוהה, אבל יש לה — מותר. (אם משום שדומה לכלי ואינה דומה לנהר שגזרו בו שמא יתקין חבית של שייטים. אם משום שאין חשש שימחה את העפר לתוך המים. עפ"י רש"י, וער"ף).

א. נוהגים שלא לרחוץ בים ובבריכה גם מבלי לשחות (עפ"י פוסקים. ולא רק עם בגד-ים שאסור מן הדין משום סחיטה, אלא גם כאשר אין איסור משום סחיטה. ע' אגרות משה אה"ע ח"ב יג).

ב. אסור לשוט בספינה או סירה בשבת, אבל מותר לעלות עליה כשהיא עוגנת או קשורה לשפת המים (או"ח שלט, ז).

ו. אף על פי שאסור להרהר בדברי תורה בבית המרחץ, מותר להורות הלכה פסוקה כדי להפריש אדם מאיסור (בין מאיסור תורה בין מאיסור דרבנן. ע' ציונים לתורה ג, דף ה), ואין חילוק בין בלשון חול בין בלשון הקודש.

יש מחמירים אם אפשר, שלא לומר בלשון הוראת הלכה, כגון שיאמר 'עשה כך' או 'אין מדיחין' ואל יאמר 'אסור להדיח בשבת' (עפ"י משנ"ב פה סק"ד).
יש מן הפוסקים שהתירו לומר הלכות בית המרחץ בבית המרחץ (ער"ן; אגור).

דף מא

נז. א. הרוחץ בנהר — האם ראוי או מותר לו להסתיר פניו של מטה משום צניעות?

ב. אלו הנהגות הנוגעות לרחיצה ולבריאות הגוף הובאו בסוגיא?

ג. מהם 'מוליאר' ו'אנטיכי' ומה דינם בשבת?

א. אמר רבי אבא אמר רב הונא אמר רב: כל המניח ידיו כנגד פניו של מטה כאילו כופר בבריתו של אברהם אבינו. והסיקו בגמרא שזה אמור רק בירידה לנהר אבל העולה מן הנהר ופניו כלפי העם, מותר (וטוב. ע' אג"מ יו"ד ח"ג סח, ד) לעשות כן משום צניעות, וכמו שנהג רבי אבהו וכן רבנן דבי רב אשי. [רבא היה שוחה מאותו הטעם. רבי זירא היה זקוף, שחש לדברי רב, שלא ייראה ככופר].
[ובכל אופן אסור לגעת באמתו אלא מניח ידו כנגדה, מלבד במקום בעתה שאין שם חשש הרהור. ויתכן אף במקום בעתה אין הדבר מוסכם, ותלוי בלשונות הגמרא במסכת נדה — ע' רא"מ הורב"ן].
מבואר כאן ששאר חלקי הגוף אין להקפיד על גילוחם ברחיצה בנהר וכדו' (וע"ע בשו"ת שבת הלוי ח"ה טז, ג).

ב. רב נחמן היה אומר כשרחץ במרחץ: פתחו פיהם (ושאפו הבל לתוך הגוף. עפ"י רש"י) והוציאו הבל, [כדברי שמואל: הבל מוציא הבל, כלומר הבל המרחץ שנכנס דרך הפה גורם לפליטת הזיעה], ושתו מן המים החמים.

וכן אמרו: אכל ולא שתה — אכילתו דם, וזהו תחילת חולי מעיים;

אכל ולא הלך ארבע אמות (קודם שישן. מפרשים) — אכילתו מרקבת, וזהו תחילת ריח רע;

הנצרך לנקביו ואכל — דומה לתנור שהסיקוהו על גבי אפרו, וזהו תחילת ריח זוהמא;

רחץ בחמין ולא שתה מהן (לאו דוקא משיוורי רחצה אלא כלומר מים חמים. ע' הוריות יג: הגהות ריעב"ץ

ומגדים חדשים) — דומה לתנור שהסיקוהו מבחוץ ולא הסיקוהו מבפנים (שאינו מטיב לכלום);

רחץ בחמין ולא נשתטף בצונן — דומה לברזל שהכניסוהו לאור ולא הכניסוהו לצונן;

רחץ ולא סך — דומה למים על גבי חבית, (על שוליה וצדדיה, שאינם נכנסים לתוכה).

ג. מוליאר הוא מיתקן למים חמים. יש בו בצדו האחד מקום להנחת גחלים השומרים על חום המים. לפרש"י, המים ניתנים בקיבולו הגדול, והגחלים בבית קיבול קטן לצד המים. ולפירוש רבותיו, המים למעלה והגחלים למטה, בשולים התחתונים.